

Het orgel en de organist in dialecten – Ruud Hoogenboom

Het Instituut voor de Nederlandse Taal meldt 'orgel' op diverse manier geschreven in verschillende dialecten.¹

In het *Woordenboekje van het Overijselsch* (1835) staat een 'orkoan'. Een wellicht wat vreemd woord, maar het is natuurlijk afkomstig van 'organum'.

In het *Haagsch Nederduitsch woorden-boekje* uit de 18^e eeuw staat 'eurgel' genoteerd. Het dialect van het land van Ravenstein (in het bijzonder van Uden en Zeeland) kent een 'örgel', maar dat komen we ook tegen in het *Woordenboek van het Geldersch-Overijselsch Dialect* (1895), maar is ook in gebruik in Zwolle, Kampen, Velden, Groningen (19^e eeuw), Noord-Drenthe en Zuid-Drenthe.

In het Zuidoost- en Zuidwest-Drents is het gewoon 'orgel'. In Vriezenveen spreken ze van 'iörgel'. In het Westfries en in Nuenen spreken ze van een 'urgel', in Rijssen van 'ürgl' (met als verkleinwoord 'ürglken') en in de Hoeksche Waard van 'urgel' of 'urregel' (*Hij kon vrot mooi urgel speule, daerom mocht ie zonder leraor allêên op t grote urgel oefene*; Hij kon erg mooi orgel spelen, daarom mocht hij zonder leraar op het kerkorgel oefenen).

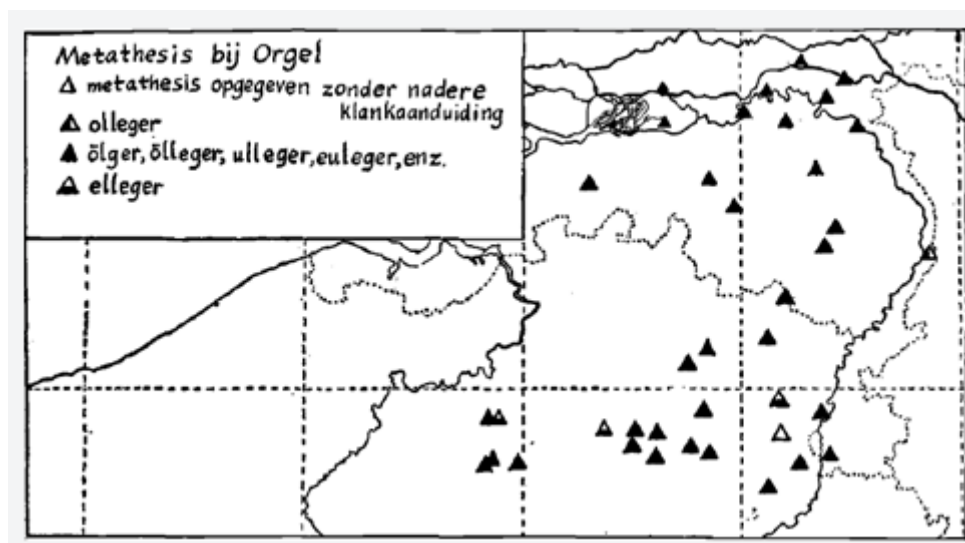
In *Kempensch taaleigen* (1850) en het Land van Cuijk (1970) is het orgel niet onzijdig, maar mannelijk. In Cuijk bespeelt men *d'n orgel*.

Opvallend genoeg worden ook wel letters omgedraaid. In het *Venloos waardebook* (ca.1937) is sprake van een 'olger', evenals in het *Brónsgreun Bukske* uit Velden.

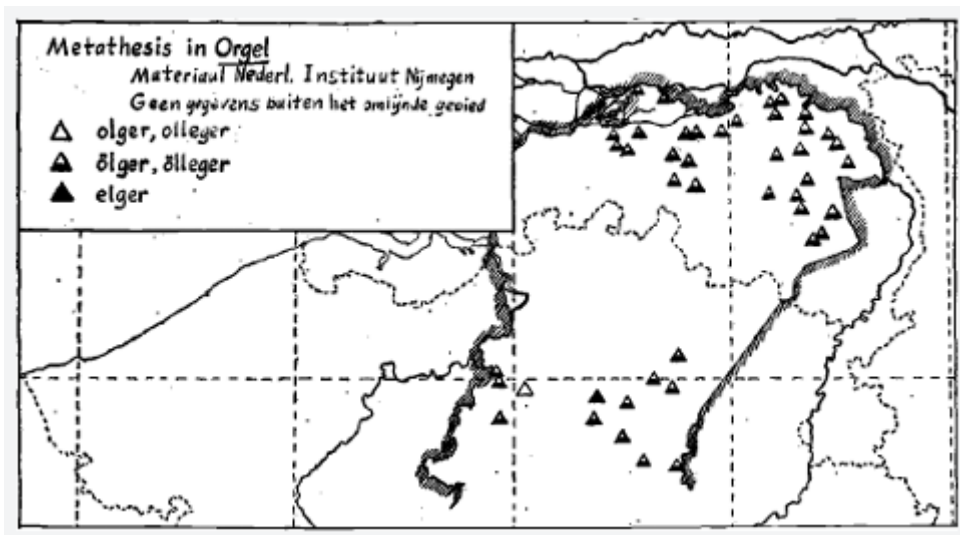
In het *Veluws Handwoordenboek* komen we 'torgel', 'törgel' en 'ulleger' tegen.

In Brabant is sprake van 'ölger' en in Tilburg, naast 'örgel' ook wel 'ölleger' of *mesiek op den urreghel*.

Die verwisseling van de R en de L (methatesis) komt vaker voor in het Tilburgs, maar ook elders in Zuid-Nederland en Vlaanderen.

Uit: A. Weijnen, *De rijkdom van het materiaal van Willems*, in: *Taal en Tongval*, jrg.13 (1961), blz.160

Dr. J. van Brakel maakte in 1961 deze kaart voor provincies Brabant, Antwerpen en Noord-Brabant; Nederlands Instituut van de R.K. Universiteit Nijmegen (uit zelfde artikel)

Het spreekt voor zich dat de organist ook verschillende 'benamingen' heeft gekregen in de Nederlandse dialecten: 'eurgelist' (Den Haag, 18^e eeuw) of 'örgelist' (Gelderland/Overijssel, Groningen, land van Ravenstein, Kampen en Schaijk).

En ook wel 'örgenist' (Kampen, Zwolle, Schaijk), 'orgenis' (Heede), 'orgenist' (Stellingwerf) of 'örgenis' (Veluwe). Of 'ürgenist' (Nuenen) en 'urregenist/urgelist/urgenist' (Hoeksche Waard). Uiteraard kent Vriezenveen dan de 'iörgenist'.

'Orgelist' is een vaker in Nederland voorkomende aanduiding.

Ruud Hoogenboom

Voetnoot:

1) Gegevens van: Sijs, Nicoline van der (samensteller) (2015-), eWND op ewnd.ivdnt.org